

**Такриз
ба автореферати диссертатсияи номзадии Абдулманионзода
Мухаммадсиддик Абдуҷаббор таҳти унвони «Поэтикаи ғазалиёти Саъдӣ»**

Омӯзишу таҳқики ҳаёт ва эҷодиёти адібони классики форсу тоҷик яке аз масъалаҳои асосии илми адабиётшиносӣ ба шумор меравад. То имрӯз як зумра таҳқикоти арзишманд доир ба ҳаёт ва эҷодиёти шоирону нависандагони классик ба анҷом расидаанд ва натиҷаи таҳқикот дар шаклҳои маҷмӯаву монографияҳо дастраси муҳаққиқон мебошад. Иловатан, бархе аз олимони адабиётшинос аз рӯйи қарнҳо эҷодиёти адібони классикро давра ба давра мавриди омӯзишу пажӯхиш қарор додаанд, ки барои муҳаққиқони баъдина дастурамал ва роҳнамои хуби илмӣ ба ҳисоб меравад. Аммо бояд гуфт, ки корҳои то имрӯз анҷомёфта тамоми пахлӯҳои ҳаёту фаъолияти адібони форсу тоҷикро, ки ҳар қадом аз ҳуд мероси гаронбаҳои илмиву адабиро бокӣ гузоштаанд, фаро гирифта наметавонанд. Дар атрофи осори пурарзиши ҳар як мутафаккири форсу тоҷик даҳҳо рисолаву монография таълиф намудан басанда нест.

Устод Саъдӣ Шерозӣ низ аз зумраи нобигаҳое мебошад, ки аз ҳуд мероси бою ғанӣ ҳам дар шакли манзум ва ҳам дар шакли мансур бокӣ гузоштааст. Дар адабиёти қарни XIII Саъдӣ Шерозӣ яке аз барҷастатарин ҷеҳра ба шумор меравад, ки маҳсусан дар эҷоди жанри газал муваффақ гардидааст. Ҳамин аст, ки адібони асрҳои баъдӣ устодро ҳамчун “пагомбар”-и ин жанр эътироф намудаанд. Сарчашмаву маъҳазҳо аз он далолат мекунанд, ки дар доираи ҳаёту эҷодиёти устод Саъдӣ Шерозӣ аз ҷониби мутафаккирони тоҷику эронӣ ва ҳатто русу аврупо таҳқикотҳои зиёде анҷом ёфтаанд. Вале чуноне ишора шуд, барои равшан намудани тамоми пахлӯҳои эҷодиёти чунин нобигаҳо анҷом додани чанд таҳқикоте кофӣ нест.

Мусаллам аст, ки майдони илм васеъу доманадор аст ва ҳар як муҳаққиқ метавонад аз нигоҳи хеш навгониеро аз эҷодиёти дилҳоҳ адіб кашиф намуда, ба доираи илмӣ пешниҳод намояд. Ҳатто имкон аст, то баъзе аз таҳқикотҳои қаблӣ инкор шудаву ҷойи онҳо андешаҳои бикру солим манзур гарданд, албаттა агар далелҳои событкунанда мавҷуд бошанд. Ҳамин аст, ки бузургон “Олами илмро майдони беканора” тасвир намудаанд.

Муҳаққики ҷавон Абдулманионзода Мухаммадсиддик низ тасмим гирифтааст, ки дар такя ба таҳқикотҳои қаблӣ дар атрофи эҷодияти Шайх Саъдии Шерозӣ рисолаи илмӣ анҷом дихад. Аз фишурдае, ки дастраси мо гардид, маълум мешавад, ки ў дар атрофи газалиёти Саъдӣ таҳқикоти тозаи илмӣ анҷом додааст. Диссертатсия “Поэтикаи ғазалиёти Саъдӣ”

унвон дошта, он аз муқаддима, се боб бо фаслҳояшон ва хулосаву рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат мебошад.

Дар муқаддимаи автореферат аҳамияти таҳқиқ, дараҷаи таҳқиқи мавзуъ, робитаи таҳқиқ бо мавзӯҳои ниҳоди илмӣ, мақсади таҳқиқ, вазифаҳои илмии таҳқиқ, объекти таҳқиқ, предмети таҳқиқ, асосҳои назариявии таҳқиқ, асосҳои методологии таҳқиқ, сарчашмаҳои асосии таҳқиқ, пойгоҳи таҳқиқ ва навғониҳои илмии таҳқиқ ба таври анику дақик шарҳ ёфтаанд. Инчунин, унвончӯ дар қисмати муқаддимаи кор нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшавандаро ба 9 қисмат ҷудо намуда, хубу ботафсил шарҳ додааст. Дар интиҳои муқаддима Абдулманнонзода М. доир ба аҳамияти назариявии таҳқиқ, аҳамияти амалии таҳқиқ, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ, мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқ, тасвиби амалии натиҷаҳои таҳқиқ ва нашри таълифоти илмӣ дар мавзуи диссертатсия муҳтасаран маълумот медиҳад, ки ҳама аз рӯйи талаботи таълифи диссертатсиву автореферати илми мусоир мебошанд. Бояд гуфт, ки муҳаққиқ ҳадаф ва мақсадҳои дар пешгузоштаашро дар муқаддимаи кор нозуқбинона ва аз нигоҳи илмӣ дақик ва ботафсил шарҳ додааст.

Боби аввал «**Саъдӣ Шерозӣ ва рушду таҳаввули жанри ғазал**» унвон дошта, аз ду фасл ва ду зерфасл иборат мебошад. Дар фасли аввали боби аввал, ки «**Нақши Саъдӣ дар ташаккӯл ва таҳаввули ғазал**» номгузорӣ шудааст, унвончӯ бештар ба таҳқиқотҳои қаблан анҷомёфта такя намуда, доир ба ташаккӯл ёфтани жанри – ғазал дар эҷодиёти Саъдӣ андешаронӣ менамояд. Абдулманнонзода М. барон назар аст, ки новобаста аз вучуд доштани жанри ғазал то замони Саъдӣ устод онро аз нигоҳи банду баст, ва мазмун ин жанри машҳури адабиро ба шакли комил расонидааст.

Фасли дуюми боби якум «**Хусусиятҳои мавзуии ғазалиёти Саъдӣ**» унвон гирифтааст. Унвончӯ дар ин қисмат бо далелҳои асоснок зикр мекунад, ки ғазалиёти Саъдӣ аз ҷиҳати мавзуъ басо бою ғанӣ мебошад ва дар эҷодиёти ў аслан мавзуъҳои ишқу муҳаббат, инсондӯстӣ, таронnumi сулҳу дӯстӣ, мавзуъҳои пандуандарӣ, фалсафию ирфонӣ, васфи зебоиҳои табиат ва амсоли инҳо моҳирона истифода шудаанд. Абдулманнонзода М. ин фасли диссертатсияро дар навбати худ боз ба ду зерфасл – «**Мавзуи ишқ ва хусусиятҳои он дар ғазалиёти Саъдӣ**» ва «**Ҷаҳонбинӣ ва ақоиди фалсафиву ирфонии Саъдӣ**» ҷудо намуда, таҳлилу баррасӣ менамояд. Ба ақидаи ў дар эҷодиёти Саъдӣ ҳам ишқӣ воеӣ муносибат ба табиат ва инсонҳо ва ҳам ишқӣ ирфонӣ – ҳар кадом дар мавриди худ ҷой доранд.

Дар зерфасли дуюм оид ба ақидаҳои фалсафии Саъдӣ Шерозӣ баҳс намуда, дар доираи ашъори вай оид ба чор навъи ҷанбаи фалсафӣ – диди ҳакимонаву мутафаккирона ба дунё; дидгоҳи диниву орифона; андешаҳои риндӣ ва ҳуснпарварӣ ё ҷамолпаратӣ бо ишора ба сарчашмаву таҳқиқоти дигар мутафаккирон ҳарф мезанад. Дар ин баҳшҳо муаллифи фишурда мавзӯву муҳтавои ашъори Саъдӣ Шерозиро хеле моҳирона ва то андозае воқеъбинона мавриди таҳлилу баррасӣ карор додааст.

Абдулмансонзода М. боби дуюми диссертатсияро «Соҳт ва композитсияи ғазалиёти Саъдӣ» номгузорӣ карда, зимни таҳқиқ онро ба се фасли алоҳида чудо намудааст. Дар фасли аввали ин боб, ки муаллиф онро «Саъдӣ ва интихоби авзон дар ғазал» ном ниҳодааст, нахуст оид ба моҳияти ғазалиёти Саъдӣ ва дар идома дар бораи авзони ғазалиёти ўбатафсил маълумот додааст. Метавон гуфт, ки мавқеи унвонҷӯ дар ин қисмати кор хеле назаррас мебошад. Зоро ў барои пурра омӯхтани вазни ғазалиёти шоир беш аз 600 ғазалро таҳлилу баррасӣ намудааст. Дар мавриди вазнҳои маъмули эҷодиёти Шайх саъдӣ дар оғаридани жанри ғазал андешаи муҳакқик чунин аст: “Роиҷтарин баҳрҳое, ки шоир дар жанри ғазал истифода кардааст инҳоянд: ҳазаҷ, раҷаҷ, рамал, мутақориб аз баҳрҳои аслий ва музореъ, сареъ, мунсареҳ, мұчтас ва хафиғ аз баҳрҳои фаръӣ. Баҳрҳои мазкур аз мусиқидортарин баҳрҳо дар шеъри форсӣ ба шумор рафта, яке аз асоситарин омилҳои малхун шудани қаломи мавзун эътироф гаштаанд” (саҳ. 14).

Фасли дуюми боби дуюм – «Қоғия ва ҳусусиятҳои он дар ғазалҳои Саъдӣ» унвон дода шудааст, ки Абдулмансонзода М. дар ин қисмати кораш дар такя бо ду девони ғазалиёти шоир истифодаи шаклту навъҳои қоғияро дар ғазалиёти шоир натиҷагирий намудааст. Ба андешаи унвончо агар як роҳи равону дилнишин гардидан ғазалҳои Саъдӣ интихоби вазн дар шеър бошад, роҳи дуюм қоғия будааст, ки устод аз он моҳирона ба кор бурдааст.

Унвонҷӯ фасли сеюми боби дуюмро «Радиф ва вижагиҳои он дар ғазалиёти Саъдӣ» унвон гузашта, дар ин фасл доир ба навъи радиф ва тарзи корбурди он дар ғазалиёти Саъдӣ андешаҳояшро баён намудааст. Бинобар таҳлилҳои вай дар ғазалиёти Саъдӣ радифҳое истифода шудаанд, ки дар эҷодиёти дигар шоирон вучуд надоранд.

Боби сеюми диссертатсияи номзадии Абдулмансонзода М. «Ҳусусиятҳои сабкӣ ва бадеии ғазалиёти Саъдӣ» ном дошта, он ҳам аз ду фасл – «Вижагиҳои сабкиву забонии ғазалиёти Саъдӣ» ва «Ҳусусиятҳои бадеии ғазалиёти Саъдӣ» иборат мебошад. Дар фасли аввал вижагиҳои сабки ғазалиёти шоирро дар муқоиса бо дигар шоирони ҳамон давра ва ҳатто пас аз вай таҳлил намуда, инчунин иброз менамояд, ки “... асоситарин вижагиҳо, ки нишондиҳандай сабк ва тарзи маҳсуси ҳунари Саъдӣ дар сурудани жанри

ғазал мушоҳида мешавад, ки иборат аз корбурди маҳсуси фахрия, содабаёнӣ ва равиии саҳли мумтанеъ, ҳифзи ваҳдати мавзуъ, истифодаи вожаҳо, ибораву ифодаҳо ва амсолу мақолҳои ҳалқӣ, истифодаи воғир аз тамсил мебошанд. Ин вижагиҳо пас аз Саъдӣ дар эҷодиёти аксари ғазалсароёни бузурги форсизабон, аз қабили Шайх Камоли Ҳуҷандӣ, Ҳочуи Кирмонӣ, Ҳоча Ҳофиз, Фигонии Шерозӣ ва дигар суханварони маъруф мавриди пайгирӣ қарор гирифта, василаи рушиду инкишифи шоирии онон дар иртибот бар сурудани ғазал гаштаанд” (саҳ 16).

Дар фасли дуюми боби сеюми диссертатсия унвонҷӯ оид ба бадеияти ғазалиёти шоир андешаронӣ намудааст. Тибқи иттилои муҳаққик аз рӯйи төъдоди ғазалиёти ду девони Саъдӣ, ки тибқи омори ў беш аз 600 ғазалро ташкил намудааст, дар эҷодиёти С. Шерозӣ санъатҳои бадеии зиёд истифода шудаанд, аммо муҳимтаринашон тамсил, ташбех, истиора, талмех, тазод, ташхис, тачнис будаанд, ки таваҷҷуҳи шоир бештар ба онҳо равона шудааст.

Ниҳоят, дар қисмати охир муаллиф хулосаҳояшро ба ду қисмат чудо намуда аз кори тадқиқотии хеш натиҷагирий менамояд. Дар қисмати аввал, ки онро “**Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия**” ном гузаштааст, бори дигар андешаҳояшро дар мавриди ҳар фасли диссертатсия ба таври фикри комил ҷамъбаст менамояд. Дар қисмати дуюми хулосагирий, “**Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо**” унвон гирифтааст, дар 16 банд хулосаҳояшро барои таҳқиқоти минбаъда мавриди корбурд пешниҳод менамояд.

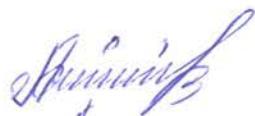
Аз иқтибосу мулоҳизаҳо ва муқоисаву таҳлилҳои унвонҷӯ бармеояд, ки ў доир ба мавзӯъ, дараҷаи омӯзиши он ва пажӯҳишҳои донишмандони ин соҳа маълумоту дониши коғӣ дорад. Аз матни фишурда бармеояд, ки диссертатсия дар сатҳи баланди илмӣ навишта шудааст. Дар автореферат дар қатори муваффакиятҳои зиёд баъзе камбузидҳои ҷузъӣ низ ба назар мерасанд, ки ишораи баъзе аз онҳо дар таҳқиқоти минбаъда ба манфиати кор меҳисобем:

1. Дар зерфасли дуюми боби якум муаллиф оид ба чор навъи ҷанбаи фалсафӣ – 1) диди ҳакимонаву мутафаккирана ба дунё; 2) дидгоҳи диниву орифона; 3) андешаҳои риндӣ; 4) ҳуснпарварӣ ё ҷамолпарастии шоир ҳарф зада аз муҳаққикон ва Саъдишиносони пешин дар ҳар бахш далелҳо меорад. Аммо маълум нест, ки ин раддабандӣ дар мавриди ақидаҳои фалсафии Саъдӣ аз ҷониби худи ў сурат гирифтааст, ё муҳаққикони дигар. Агар ин таснифи муҳаққикони пешин бошад, назари шахсии муаллиф дар автореферат муайян нагардидааст.

2. Боби сеюми рисола дар автореферат чандон комил шарху тавзех наёфтааст. Оид ба истифодаи навъҳои қофия, радиф, санъатҳои бадей ба таври умумӣ сухан меравад, аммо ягон мисол аз ғазалиёти Саъдӣ, ки барои исботи фикр бошад ишора нашудааст. Шояд дар диссертатсия мисолҳо фаровон бошанд. Аммо мусаллам аст, ки барои муҳаққиқони баъдӣ дастрасӣ ба автореферати диссертатсия бештар сурат мегирад. Хуб мешуд, қисмати аҳамияти таҳқики мавзӯъ ва дараҷаи омӯзиш каме муҳтасар ва боби сеюм дар автореферат муфассалтар баён мегардид.

Эродҳои дар автореферат ҷойдошта ҷузъӣ буда, қимати илмии онро кам намекунанд. Дар маҷмӯъ диссертатсияи Абдулманионзода Муҳаммадсиддиқ Абдуҷаббор таҳти унвони «**Поэтикаи ғазалиёти Саъдӣ**» кори анҷомёфта буда, ба талаботи рисолаҳои номзадии КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ аст. Муаллифи диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.01.08 – Назарияи адабиёт. Матншиносӣ сазовор мебошад.

Номзади илмҳои филологӣ,
муовини директор оид ба корҳои илмии
Муассисаи давлатии
Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии
фарҳанг ва иттилооти
Вазорати фарҳангӣ
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Аминов А.Х.

Суроғ: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, кӯчаи Н. Қарабоев 17.
Тел: +(992) 934-62-63-46, +(992) 907-62-63-46
E-mail: raboni_81@mail.ru

Имзои Аминов Абулфатоҳро тасдиқ мекунам:

Нозири кадри Пажӯҳишгоҳи
илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот

Раджабова А.К.

Суроғ: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, кӯчаи Н. Қарабоев 17.
Тел: +(992) 233-58-84, +(992) 915-05-83-53
E-mail: yfarhang98@gmail.com

